

РОЗДІЛ ІV. ОЛЕСЬ ГОНЧАР – ПУБЛІЦИСТ І РЕДАКТОР

УДК 82.161.2-3.08 Гончар:070.41

В. М. Галич (м. Луганськ)

АНТРОПОНІМИ У ТВОРЧІЙ ЛАБОРАТОРІЇ ГОНЧАРА-САМОРЕДАКТОРА

На матеріалі рукописів роману «Прапорonosці» Олесь Гончар із залученням його публіцистичної, мемурної й епістолярної спадщини аналізується антропонімна правка. З урахуванням сучасної дискусії навколо твору розкривається естетична й прагматична функції імен персонажів, указується на прояви індивідуального стилю автора, діалектику свідомого і підсвідомого в процесах текстотворення. Наголошується, що предмет дослідження знаходиться на перетині літературознавства, текстології та теорії видавничої справи і редагування.

Ключові слова: антропонім, рукописи, варіанти твору, текстотворення, авторське редагування, правка, естетичні функції.

На материале рукописей романа «Знаменосцы» Олесь Гончар с привлечением его публицистического, мемурного и эпистолярного наследия анализируется антропонимная правка. С учетом современной дискуссии вокруг произведения раскрывается эстетичная и прагматическая функции имен персонажей, указывается на проявления индивидуального стиля автора, диалектику сознательного и подсознательного в процессах текстообразования. Акцентируется внимание на том, что предмет исследования находится на пересечении литературоведения, текстологии, теории издательского дела и редактирования.

Ключевые слова: антропоним, рукописи, варианты произведения, текстообразование, авторское редактирование, правка, эстетические функции.

On the materials of Oles Gonchar's novel "Flag-bearers" ("Praporonosci") involving his publicistic, memoir works and correspondence the anthroponymic editing is analyzed. Concerning the modern discussion around this piece of literature aesthetic and pragmatic functions of characters' names are disclosed, the demonstration of writer's individual style, the dialectics of conscious and unconscious in the processes of text creation are marked out. It is emphasized that the subject of studies deals simultaneously with literature studies, textual criticism and theory of publishing and editing.

Keywords: anthroponym, manuscripts, versions of literature work, text creation, author's self-editing, correction, aesthetic functions.

«Гончар випрацьовує свої твори, як ластівка ліпить гніздо. Він вибудовує щонайменшу деталь» [16, с. 77]. У справедливості цих слів П. Загребельного можна пересвідчитись, звернувшись до сторінок рукописів творів письменника, помережаних закресленнями, виправленнями і вставками.

У кожного письменника своя методика й техніка роботи над словом. Чисті, без авторської правки, рукописи в А. Чехова, графічною довершеністю відзначаються акуратні зшитки М. Коцюбинського, численною правкою позначені вони в О. Пушкіна, Л.Толстого...

Олесь Гончар належить, за його власними словами, до більшості, «котрі завжди залишаються незадоволеними своєю роботою. Певно, це природне почуття, що відбиває якусь вічну невідповідність, той майже неминучий розрив, що відділяє художній задум від його втілення» [7, с. 235]. Специфіка художнього мислення письменника завжди вабить дослідників його творчості, особливо коли мова йде про оригінальність митця, непересічність його таланту. Більшість авторів художніх творів, до яких відносить себе й Олесь Гончар, не дуже люблять ділитися секретами своєї праці. Однак кожен критик, літературознавець і просто допитливий читач у процесі сприймання прочитаного мусять розкодувати художню істину по-своєму, бо справжнє мистецтво – для всіх і одночасно – для кожного. І тоді на допомогу науковцю приходить письменницький архів, вірний свідок творчих мук автора й виняткової відповідальності перед словом – його точністю і доречністю, ясністю і семантичною глибиною.

У Відділі рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної Академії наук України зберігаються оригінали творів відомого українського письменника Олесь Гончара. Серед них – чорнові редакції трилогії «Прапороносці» [9]

Сторінки рукописів прозаїка підтверджують його постійні пошуки художньої довершеності, прагнення досягти гармонії між словом і замислом. І хоча, як зазначав у свій час І. Муратов, «...творчий процес від першої зародкової фази є щодо форми явищем суто індивідуальним, що цей процес неможливо хоча б приблизно пояснити» [Цит. за: 22], зробимо все-таки спробу проникнути в психологію творчості О. Гончара, таємниці його поетичної майстерності, дивовижний світ художньої свідомості. Адже йдеться «про щось глибоко інтимне, часом, й не зовсім зрозуміле, дароване людині природою» [1].

Наше звернення до письменницького архіву викликане не лише бажанням доторкнутися до найбільшої святості – ліплення, вибудовування, творення художньої істини словом, а й ще раз пересвідчитись у тому, що імена героїв – об'єкт особливої уваги письменника. Незначне кількісне співвідношення власних назв порівняно із загальними в лексичному фонді художнього твору, графічне їх виділення великою літерою обумовлює

дбайливий і ретельний добір імен для персонажів прозаїком, про що свідчить авторська правка на сторінках його романів. У листі до автора цієї статті Олесь Гончар так висловив свою думку стосовно того, що літературознавці, зокрема дослідники його творчості, не виявляють інтересу до естетики антропоніма, його вагомих функцій у художньому тексті: «Ваші наукові зацікавлення, Валентино Миколаївно, я вважаю дуже слухними і поділяю ваш подив, що наше літературознавство не помічає таких творчо важливих речей. Звичайно, вибір імен персонажів – це зовсім не дрібниця, не випадковість, це те, що органічно входить у психологію творчості, у процес зображення характерів. Іноді навіть важко визначити, чому думка обирає саме таке, а не інше ім'я, – мабуть тут важлива роль належить інтуїції автора, його художньому чуттю. Як можу посвідчити з практики, вибір імен персонажів твору далеко не завжди дається легко, щоразу відчуваєш потребу, щоб між іменем героя і його внутрішнім характером виникав зовні не нав'язливий, не шаржований, а цілком природний, психологічно вмотивований, гармонійний зв'язок» [5, с. 523].

Так, зіставляючи початкові варіанти першої частини трилогії «Прапороносці», починаючи з VII розділу, ми відзначаємо перекреслене прізвище епізодичного персонажа *Івашина* й виправлене на *Гай* (авторську правку подаємо курсивом. – В. Г.) Це зроблено в усіх наявних трьох редакціях тексту. Спробуємо простежити за думкою письменника, яка обрала саме таке ім'я для героя. Від варіанта до варіанта романіст уносить нові подробиці, що роблять художній образ молодого солдата більш колоритним і повнокровним, підкреслюють його душевну чистоту: «А я й не турбуюсь, – засміявся боєць, як раніш. Чого мені турбуватись? Я не зрадник і злодій. Поганого нічого не заподіяв» (I в., с. 25). До наведеного вище тексту додано: «Поганого я нічого не вчинив. *За святе діло й умерти легко... Ні в чому не каюсь*, – повторив Гай. – *Нема в чому каятись*» (II в., с. 31). У третьому варіанті чорнової редакції твору до вже наведеного тексту дописано: «Ні в чому не каюсь, – повторив у задумі Гай. – *Нема в чому каятись*». «Він прав, – рушаючи, подумав про бійця Черниш. – *Життя в нього ще, як струмок, чисте*» (III в., с. 32). У першому томі Зібрання творів Олесь Гончар в шести томах уривок закінчується : словами: «*Славний хлопець*, – рушаючи, подумав про бійця Черниш. – *Життя в нього, як струмок, чисте*» [10, с. 82].

В автографах II і III варіантів роману конкретизується загибель *Івашина* (*Гая*). Письменника не задовільнила якась певна недомовленість в описі смерті цього персонажа; *Івашина* наступив на міну, бо, як й інші бійці після бою підіймав «різний блискучий дріб'язок чужого солдата». У подальших редакціях читаємо: «*Ще хвилину перед тим Черниш бачив його. Боєць стояв над кущиком васильків, приязно всміхаючись до них. Потім нагнувся, обережно зірвав і не встиг зробити кроку, як земля під ним гримнула, і все зникло в чорному димі*». Унісши нові вставки до тексту, Олесь Гончар відчув психологічну невмотивованість, невідповідність імені героя

художньому образу. Перевага романтичного способу зображення дійсності, поетизація воїна-визволителя зумовили трансформацію імені *Івашина* в *Гай*.

Лексичне оточення, до якого потрапляє прізвище *Гай*, де багато слів, що позначають об'єкти рослинного світу (кущик, чебрець, насіння, зілля, полин, васильки, трава) визначило додаткові конотації в цього антропоніма, пов'язані з рисами характеру носія імені, які особливо виразно хотів підкреслити письменник: *Гай* – це людина, яка любить природу, відчуваючи себе її невід'ємною часткою; *Гай* – це воїн, що не здичавів у горнилі війни, не втратив відчуття краси. А як це власне ім'я посилює трагізм загибелі молодого бійця! У *Гая* і мертвого «рука так міцно затисла квіти, що її годі було розчепити. Так і залишили його з тими васильками в руці, з польовими квітами рідного краю» [8 с. 105].

Портрет загиблого бійця змальований через контраст смерті та життя. Антропонім *Гай* і апелятив «васильки», що асоціюються з поняттями «краса», «життя», використані поряд із словами «мертва рука», завершують опис зовнішності хлопця на особливо високій мінорній ноті.

Нове ім'я персонажа поглиблює лірико-романтичну тональність роману, його глибокий філософський підтекст: антигуманність війни, згубність її для всього живого, прекрасного.

З'ясуємо докладніше лінгвостилістичний аспект трансформації антропоніма, його семантико-структурні особливості. Прізвище *Івашина* утворене від здрібніло-пестливої форми антропоніма *Івась* + формант — *ина*, що надає слову відтінок значення одночасного осуду й співчуття (пор.: вчителіна, кравчина). Безафіксне найменування *Гай* утворене шляхом онімізації апелятива «гай», який обумовив у контексті роману додаткові конотації імені персонажа, зазначені вище. За художньою версією *Івашина (Гай)* – Поліщук, однак автор «Прапороносців» жертвує науковою достовірністю імені, оскільки до західного українського типу належать прізвища на -ук (-юк), -чук. Письменник орієнтується перш за все на найбільш характерні власні імена для національного антропонімікону: із суфіксом -ин- та утворені шляхом лексико-семантичних трансформацій загальної назви. Обидва варіанти прізвища героя в контексті роману сприймаються як естетично значимі. Вони наголошують на національності бійця – скромного трудівника війни. Адже «“Прапороносці” – роман-реабілітація українського народу, твір, що відкрив перед іншими народами правду про внесок солдат-українців у перемогу над фашизмом, возвеличував образ рядового українця не за якийсь героїчний подвиг, а за важку щоденну – в поті й крові – працю, завдяки якій суттєвою мірою й наближалася перемога; твір, у якому Олесь Гончар зображає національний характер солдата-українця – «скромного, працьовитого, чесного трудівника війни, що живе надією повернення додому, до сім'ї, до своєї праці, готовий на самопожертву, який сумлінно виконує свій солдатський обов'язок і вірить у перемогу» [15, с. 11].

Друге прізвище, діbrane автором, наділене конотаціями більш об'ємними за ступенем абстракції. Отже, *Гай* це не лише «син українського талановитого народу», що вміє помічати красу в навколишньому світі, а й «син самої Природи», «син Землі». Стає очевидним, що друге ім'я – вагоміше й лаконічніше. Це якраз оте земне й одночасно високе слово, що дає можливість читачу відштовхнутись від конкретного й настроїтись на хвилю філософських роздумів. Можливо, на вибір митцем прізвища персонажа в остаточному варіанті вплинуло ім'я одного з його улюблених викладачів Харківського університету – професора Гая.

Трансформація антропоніма *Івашина* → *Гай* у романі молодого письменника засвідчила філософсько-естетичні пошуки істинного смислу життя, важливий етап у формуванні його ідейно-художньої концепції людини й світу.

У другій редакції роману безіменний епізодичний персонаж, карячконогий «варяг», отримує ім'я *Шумейко*, яке ще більше підсилює безглуздість вчинку бійця, що не утримався від можливості підігріти хоробрість вином в оточеному німцями будинку. Це прізвище органічно вписується в синонімічний ряд предикативних характеристик героя: співак, паскуда, дезертир, зрадник, паразит. У сценах протверезіння солдата, коли той починає усвідомлювати недоречність своєї веселості серед крові й страждань, письменник загальні назви в іменуванні персонажа «*карячконогий*», «*ника*», «*кирпатий*», «*кирпоніс*» замінює більш нейтральним в емоційному плані антропонімом *Шумейко*.

Спостерігаючи за невеличкими вставками, які автор уносить до тексту, помічаємо, що деякі з них обумовлені прагненням письменника мотивувати значення імені героя. Олесь Гончар ніби сам знаходиться під впливом магічної сили власної назви навіювати певні асоціації, пов'язані із семантикою етимона. Саме цією особливістю прізвищ героїв продиктовані деякі зміни в тексті. У першому варіанті роману антропонім *Козаков* недостатньо мотивований лексемами «шахтарчук», «сирота», «з дитбудинку». Авторська вставка в третьому варіанті «*Тягне, ой як тягне, товаришу, – говорив Козаков. – Мабуть, для гражданки я вже пропадаю людина. Так уже і залишусь вічним солдатом*» робить ім'я героя, що походить від слова «козак» – захисник земель українських – надзвичайно колоритним і ще більш співзвучним з романтичною стильовою тональністю твору. В автографах другої редакції твору знаходимо: «Тягне, тягне, як п'яницю до чарки тягне, – говорив *Козаков...*». Порівняння фразеологічного походження Олесь Гончар рішуче закреслив, відчуваючи, як воно йде врозріз з його концепцією художнього образу, як воно надало б яскравого іронічного змісту словам «вічний солдат».

Зіставимо ще варіанти тексту роману: «Вона вся наливалася щастям як брунька, – Говоріть ще, говоріть ще!»; «Вона (Шура – В. Г.) вся наливалася щастям, світліючи, розквітаючи на очах. — Любий Шовкун, говоріть ще, говоріть!» (III в., с. 140).

Авторські вставки додають нові штрихи до мотивації імен персонажів: *Ясногорська* – світлої і чистої душі людина, *Шовкун* – добрий і милий чоловік. Звернемося ще до тексту: 1. «А цей *чорненький*, новий: чи він не *татарин*? – Ні, інженерський син» (I в., 23); «А новий, *чорнявенький*, не *татарин* часом? Говорив по-якомусь з Магомедовим. – Так очі ж круглі, як у голуба» (II в., с. 27). «А цей новий, *чорнявенький* — не *кавказець* часом? *Джеркотів* сьогодні по-якомусь з Магомедовим. – Який там *кавказець*: *Черниш*... З наших, українських він» (Iв., с. 78).

Трансформації лексем, які ми спостерігаємо, пов'язані з пошуками письменника найбільш вдалих слів для портретної характеристики героя, риси зовнішності якого в уяві прозаїка викликані асоціаціями зі словом «чорний», від котрого походить прізвище. Автор «Прапороносців» у третьому варіанті тексту закреслює порівняння, що наголошує на формі, а не на кольорі очей і надає в деякій мірі негативного відтінку описові позитивного персонажа.

Письменник цитує написи на стінах будинків, які свідчать, що «тут недавно пройшла велика весела армія» (I в., с. 59). У першому варіанті читаємо: «*Головін* з биком у *Ясах*» (I в., с. 6). У другій редакції твору ця фраза звучить так: «*Балабуха* з биком у *Бухаресті*» (II в., с. 6). Останній варіант імені героя, яке без посмішки не можна прочитати, згадавши однойменного персонажа повісті І. Нечуя-Левицького «Старосвітські батюшки та матушки», у звучанні якого відчувається відгомін голосної балачки, сміху, безперечно, найбільш вдало передає настрій наступаючої армії. Ще більшого гумористичного ефекту набирає фраза завдяки поєднанню слів, далеких за семантикою. Уявіть собі веселого їздового *Балабуху* та ще й з биком у самому *Бухаресті*!

Жанрова природа твору теж позначилась на його антропоніконі. Спочатку писалася повість «Стрілка на Захід» («Альпи»), яка пізніше стала першою книгою трилогії. Як свідчать рукописи, безіменний старшина мінометної роти отримує ім'я (*Вася Багіров*) аж у четвертій частині другої книги. Автор відмовляється від прізвиська цього героя *Старшинка*, яке ми зустрічаємо в автографах I варіанту першої книги в мові Сагайди, що підкреслювало іронічно-саркастичну вдачу останнього.

Олесь Гончар не називає із самого початку твору імені телефоніста. Очевидно, він теж був задуманий як епізодичний персонаж. Та, мабуть, не давав спокою письменнику сумний спогад про *співучого Мукоїда*, однополчанина, що загинув на Гроні. «Заспівувач наш, *Мукоїд*, убитий» [11, с. 71] – занотував до щоденника Гончар-солдат 24 лютого 1945 року. Саме тому телефоніст одержує ім'я співзвучне з прізвищем реальної людини. Ім'я-комполит *Мукоїд* має у своєму складі елементи іменника й дієслова (муку їсти). За таким же структурним типом утворене й прізвище, яке обрав письменник для героя свого твору. Антропонім *Маковей*, що реєструється в словнику «Власні імена людей» Л. Г. Скрипник та Н. П. Дзятківської серед застарілих та рідковживаних імен [21 с. 234], близький за звучанням до

словосполучення «мак віяти», утворений шляхом внутрішньої трансонімізації – переходу слова з розряду особових чоловічих імен у розряд прізвищ. Крім того, ще й у своїй фонетичній оболонці це прізвище зберегло звуки імені реальної людини, прототипа героя: [м], [к], [й]. Таким чином, у найменуванні персонажа простежується зв'язок з іменем справжньої людини, але в такому оформленні воно позбавилось негативного емоційного забарвлення. До того ж у контексті роману антропонім *Маковей* стає естетично мотивованим уособленням людини, що розвіває, віє, сіє зерна доброти й гуманності на землях наших близьких сусідів. Спостерігаємо зміни й у графіці цього прізвища. У I і II варіантах – це *Маковій*, що цілком відповідає правилам української орфографії. У III варіанті читаємо «*Маковей*». Зміни [і] на [е] викликані, на наш погляд, турботою Олеса Гончара про благозвучність похідного від прізвища варіанту імені – прізвиська *Маковейчик*, такого співзвучного зі словом «соловейчик», яким називали цього симпатичного хлопця в роті, підкреслюючи його співучу вдачу.

У тексті III варіанту роману зустрічаємо зміну прізвища героя *Самієв*, носій якого мав прототипа, на прізвисько *Академік*, яким з любов'ю та повагою величали бійці командира полку, що підкреслює одну з рис образу персонажа – військовий талант.

У рукописах роману «Прапороносці» ми знаходимо низку прикладів, які відображають пошуки письменника в доборі варіантних форм особових імен персонажів, кожна з яких у контексті твору наділена своїми стилістичними функціями. Так, ім'я дівчини, про яку згадує Сагайда в розповіді про відвідини рідних місць після їх звільнення від фашистів, трансформує таким чином: *Лілька* (I в.) → *Ліля* (II, III в.) → *Муся* (I в, с. 74). Шлях від усіченого варіанта антропоніма із суфіксом -к-, що надає негативного емоційно-експресивного відтінку, до більш нейтрального неповного імені (*Лілька* → *Ліля*) пов'язаний із прагненням письменника надати ноток задушевності розповіді Сагайди. Орієнтуючись на частотність уживання зазначених особових імен у реальному антропоніміконі, письменник все-таки обирає наймення для епізодичного персонажа – *Муся*, що походить від демінутива *Маруся* (спостерігається синкопа – усічення в середині імені), більш уживаного у 20-ті роки, коли, вірогідно, ця *Муся* народилася.

У тій же розповіді Сагайди, зіставляючи варіанти редакцій твору, бачимо зміни: «Краще б ти мене не пустив, *Брянський*» (I в., с. 20); «Краще б ти мене не відпустив, *Юрій!*...» (II в., с. 23); «Краще б ти мене був не пустив тоді, *Юрко!*» (III в., с. 24). Як бачимо, письменник прізвище та повне особове ім'я замінив варіантом розмовної мови, наголошуючи на дружніх, товариських стосунках між офіцерами.

Прагненням прозаїка надати особливої інтимності роздумам Євгена Черниша про маму, що «і зараз оце... сидить перед репродуктором... і хоче

почути про свого *Женю*», продиктована зміна «*про нього*» → «*про свого Женю*» (I в., с. 52).

Читаємо: «Убило лейтенанта *Номоканова*. Ранило санітарку *Аню*» (I в., с. 56). Авторське редагування у II варіанті, де російське жіноче ім'я *Аня*, вжите в тексті поряд з російським прізвищем з типовим формантом -ов, виправлене на особове ім'я *Галя*, яке було поширене в українському антропоніміконі 40-х років, підкреслює інтернаціональний склад армії.

Динаміка антропонімічних змін у тексті роману «Прапорonosці» засвідчила у формуванні індивідуального стилю Олесь Гончара таких домінант, як тяжіння до лаконічності й філософської вагомості виразу, психологічної вмотивованості образів персонажів. Імена героїв, у ретельному авторському доборі яких ми переконалися, додали нових штрихів до естетичної вартості трилогії, про яку Е. Межелайтіс захоплено сказав: «Яка ж це книга! – вся романтична, ніжна, імпресіоністична (я не боюсь говорити так про воєнну літературу)» [5].

Докладне вивчення автографів роману «Прапорonosці» дає можливість на матеріалі власних імен простежити складні, що перебувають у постійному русі, динаміці, зв'язки між чуттєво-образним і логічно-раціональним у художній творчості письменника, які увиразнюють неповторність його творчої особистості.

Олесь Гончар не лише визнає роль інтуїції, своєрідного «осяяння» у творчому процесі художника слова, а й вказує на важливе її підґрунтя – логічне осмислення дійсності, попередній життєвий і мистецький досвід письменника: «А що ж воно означає? Це наслідки проникнення в життя. Це не тільки використання того, що лежить на поверхні. Це вміння систематизувати, класифікувати, дати оцінку одному факту і другому, зіставляти їх. І, нарешті, відібрати те, що йде від інтуїції художника. Я знаю, що інтуїція відіграє велику роль у роботі вченого, а що вже тоді говорити про роль інтуїції в художній творчості?.. Отже, інтуїція – це ціла сфера, яка не піддається дослідженню, але яку ми повинні згадати. Бо думаю, що в цьому йдеться про головне, йдеться про внутрішню свободу письменника» [Цит. за: 14, с 184].

Не применшуючи елемент свідомості, Олесь Гончар застерігає дослідників літератури, щоб вони не нав'язували раціональність там, «де відбувається складний творчий процес творення книги. У такому випадку автор буде просто *художній керівник персонажів своєї книги*. А в іншому випадку він буде *художником*. Це тому, що він довірявся собі і своєму внутрішньому голосу» [Цит. за: 14, с 185].

Спостереження над антропонімічною правкою в рукописній спадщині автора роману «Прапорonosці» вносить до деякої міри прояснення в проблему інтуїтивного й свідомого у творчості письменника. На наш погляд, у перших своїх великих творах, у яких закладаються підвалини творчої своєрідності митця, формуються його художній досвід та майстерність у іменуванні персонажа, Олесь Гончар більше покладається на свідомий добір

імені, ніж на інтуїтивний. І в цих актах свідомої художньої діяльності письменник спирається на багатовікову народну практику вибору імені для людини. Хоча, відзначимо, багато прізвищ прозаїк обирає, керуючись інтуїтивним відчуттям його природності, гармонійності. Згадаємо такі найменування, як *Черниш, Ясногорська, Шовкун, Сагайда, Козаков...* Але такий творчий здогад автора в прийнятті ним оптимального естетичного рішення – це не «гола» інтуїція, а інтуїція, якщо можна так сказати, уже другого порядку, що ґрунтується на відчутті Олесем Гончаром щедрості й краси багатобарвної та багатозвучної мови народу, із життям якого генетично пов'язаний письменник, не даремно ж прозвали весь рід його Гончарами. Підсвідомо рука письменника вивела для своїх персонажів й імена *Івашина, Мукоїд, Головін, Старшинка*. Однак існування у свідомості автора викінченого твору, який ще тільки пишеться, передбачення ймовірного читацького сприйняття художніх образів, глибокі знання митцем законів антропонімічної творчості народу (про це свідчать неодноразові екскурси в історію українського антропонімікону, здійснені О. Гончаром у «Людині і зброї» та «Бригантині», його етимологічні «підказки» читачеві в розумінні семантики власних імен) продиктували автору прізвища відповідно до згаданих вище – *Гай, Маковей, Балабуха, Вася Багіров*. А, можливо, перша група імен обрана автором обмірковано, а друга – зумовлена інтуїцією, що спиралась на певний художній досвід письменника? Де Олесь Гончар виступає «художнім керівником», а де «художником», який довіряється лише ритмам свого серця й чуття? Важко в цій справі щось категорично стверджувати. Ми лише можемо здогадуватися про найбільш вірогідні, на наш погляд, нюанси творчого процесу авторського редагування, що поєднується з текстотворенням. А труднощі наші – це свідчення складного діалектичного зв'язку емоційного й раціонального, загального й особистісного, зумовлених властивостями художнього мислення письменника, його таланту. Адже, з одного боку, він мусить враховувати закономірності розвитку українського національного іменника, щоб художня правда не розминулася з реальною, щоб його герої у змальованому вирі-океані суперечливої дійсності з її циклонами й штилями почували себе в сорочках-іменах цілком природно й ненав'язливо в певному, відтвореному автором соціальному просторі й історичному часі. А з другого – митець керується власними симпатіями, не лише розумінням, а й відчуттям красивого й потворного, усвідомленням того, що ім'я героя – спочатку це просто цеглинка, обточена майстром, але яку він бачить уже на своєму місці, пов'язану з іншими, подібними до неї в архітектоніці твору, що наймення персонажа – це клітинка, від повноправного дихання якої залежить існування багатомірного організму художнього твору.

У переглянутих нами уривках робочого примірника вершинного у творчості Олесь Гончара роману «Твоя зоря» (1979), позначених великою правкою тексту, редакція власних імен не спостерігається. Очевидно, на

творчому злеті таланту рукою автора керує уже художня інтуїція, вироблена багаторічною письменницькою практикою.

У одному із останніх щоденникових записів, здійснених у свій день народження 3 квітня 1995 року, митець залишив «заповіт майбутнім видавцям»: «Якщо виникне потреба перевидавати мої твори, ... то необхідно взяти найновіші видання, скажімо, видані «Веселкою»: «Собор», і «Твою зорю», і «Прапороносці» (1995 рік) Усі попередні видання були понівечені більшою чи меншою мірою, – режим не допускав вольностей...» [12, с. 563]. У останній прижиттєвій редакції роману «Прапороносці» Олесь Гончар, звільняючи текст «від тоталітарного накипу та цензорських втручань» [12, с. 563], уніс велику правку, проте вона не стосувалася імен персонажів і вказує на те, що естетика й прагматика антропонімів була ретельно опрацьована ще в перших чорнових варіантах твору.

Авторська правка антропонімів різних класів (мовно-стилістична, жанрова, ідеологічна) у текстах рукописів та друківаних варіантах роману «Прапопроносці» розкриває «портрет» Гончара-саморедактора, переконливо доводить, що художня культура письменника відзначається бережливим ставленням до такого елемента безмежного океану лексики української мови, як власне ім'я, у якому відбилися риси національного характеру народу, чується відгомін його історії, – то все від уміння письменника чути реальні голоси життя, бо він знає естетичну ціну яскравого побутового колориту, такої соковитої реалістичної деталі, як ім'я персонажа. Динаміка антропонімних змін засвідчує прагнення письменника увиразнити соціальний підтекст, колоритно й неповторно змалювати «прапороносців миру» з погляду «“окопної” правди» як людей, що «не просто воювали, вони на війні жили», увиразнити в дружньому інтернаціональному колі образ українського солдата, зняти з нього тавро колаборанта, «обвинувачення сталінською пропагандою лише за те, що йому судилося долею бути під фашистською окупацією» [15, с. 10 – 11]. Олесь Гончар дуже боляче сприймав обвинувачення новітніх літературознавців у конформізмі, які, як ми довели на матеріалі аналізу авторського редагування письменника, були безпідставними. Усім новоявленим переписувачам історії української літератури Олесь Гончар відповів так: «Звільняючи, очищаючи культуру від тоталітарного накипу, дуже важливо не розгубити при цьому справжні духовні цінності. Схильність декотрих методистів вилучати з програм (шкільних. – В. Г.) навіть класику лише свідчить про їхнє невміння глибше глянути на ті чи інші явища національної культури» [6, с. 596].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астаф'єв В. Писати треба правдиво / В. Астаф'єв // Літературна Україна.– 1985, 21 лютого.
2. Галич В. М. Антропонімія Олесея Гончара: природа, еволюція, стилістика / В. М. Галич. – Луганськ : Знання, 2002. – 212 с.

3. Галич В. М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор : еволюція творчої майстерності : монографія / В. М. Галич. – К. : Наук. думка, 2004. – 816 с.
4. Галич В. М. Публіцистична творчість Олеся Гончара: історія, поетика, прагматика : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Валентина Миколаївна Галич. – К., 2004. – 452 с.
5. Гончар О. Т. Лист до В. М. Галич від 14 травня 1990 року // Твори : у 12 т. – Т. 10. Листи / упорядкув. та комент Я. Г. Оксюті / О. Т. Гончар – К. : Наук. думка, 2011. – 576 с.
6. Гончар О. Т. Лист до В. М. Галич від 20 квітня 1993 року // Твори : у 12 т. – Т. 10. Листи / упорядкув. та комент Я. Г. Оксюті / О. Т. Гончар – К. : Наук. думка, 2011. – 576 с.
7. Гончар О. Т. Твори : у 12 т. / О. Гончар. – К. : Наук. думка, 2001 – Т. 1 : Прапорнощі. Поезії. Коментарі / упорядкув. та комент. С. А. Гальченка; передм. сл. М. Г. Жулинського. – 2001. – 576 с.
8. Гончар О. Т. Письменницькі роздуми / О. Т. Гончар // Письменницькі роздуми. Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1980. – С. 223 – 238.
9. Гончар О. Стрілка на Захід (перший варіант трилогії «Прапорнощі»). – Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Відділ рукописів і текстології. – Ф. 96 /1; Альпи (другий варіант першої частини трилогії «Прапорнощі»). – Там само. – Ф. 96 /2; Прапорнощі. Трилогія. – Виправлене видання. – Там само. – Ф. 96 /3.
 - а. Гончар О. Т. Твори в 6 т. — Т. 1. / О. Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1979. – 504 с.
10. Гончар О. Т. Щоденники : 1943 – 1967 / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар. – К. : Веселка, 2002. – Т. 1. – 455 с.
11. Гончар О. Т. Щоденники : 1943 – 1967 / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар. – К. : Веселка, 2004. – Т. 3. – 606 с.
12. Дроздова А. В. Авторське редагування художнього твору в параметрах соціального простору і соціального часу: творча лабораторія Олеся Гончара: Автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.05 / А. В. Дроздова; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.
13. Дузь І. Високе осяяння душі / І. Дузь. – К.: Дніпро, 1990. – 230 с.
14. Жулинський М. Олесь Гончар: творчість як доля /Микола Жулинський // Гончар О. Т. Твори : у 12 т. / О. Гончар. – К. : Наук. думка, 2001 – Т. 1 : Прапорнощі. Поезії. Коментарі / Упорядкув. та комент. С. А. Гальченка та ін; Перед. слово М. Г. Жулинського. – 2001. – С. 5 – 33.
15. Загребельний П. Роздуми на іменини / Павло Загребельний // Слово про Олеся Гончара. – К.: Рад. Письменник, 1988. – С. 70 – 84.
16. Іванченко Р. Літературне редагування / Р. Іванченко. – К. : Вища шк., 1983. – 247 с.

17. Куцевська О. С. Саморедагування Олесем Гончаром публіцистичного твору: модифікація, прагматика, інтерпретація : Автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.05 / О. С. Куцевська; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. –20 с.
18. Межелайтіс Е. Мені здавалось, що я сам пишу / Едуардас Межелайтіс //
19. Слово про Олеся Гончара.– К.: Рад. Письменник, 1988.– С. 16 – 18.
20. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. Словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К. : Наук. думка, 1986. – 311 с.
21. Тарнавська Л.– Макаров А. Польоти уві сні і наяву / Л. Тарнавська, М. Макаров // Літературна Україна.– 1990, 24 травня.